

EKOLOJİK BİLİNÇ GELİŞİMİNİN SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

B.J. Tursınbaeva

Özet: Bilim ve bilimsel-teknik ilerleme hızı, toplumun üretici güçlerinin gelişimi, doğal kaynakların dengesiz kullanımı insanlık için ekolojik kriz sorununu ortaya çıkarmıştır. Günümüzün bilim ve teknolojiadaki başarılarını bu küresel sorunu çözmek için kullanmak yetersizdir. Dolayısıyla, teknik ve ekonomik olarak karar vermenin yanı sıra sosyol olarak insanın ekolojik bilinç kazanması ve onu geliştirmesi oldukça önemlidir. **Anahtar Kelimeler:** Sosyal ekoloji, sosyal aktivite, ekolojik bilinç, küreselleşme, sosyal gruplar.

SOCIOLOGICAL PROPERTIES OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS DEVELOPMENT

B.J. Tursınbaeva

Abstract: In the era of the scientific and technological revolution, the role of ecological consciousness is so significant that it acquires planetary features and becomes the most important factor in optimizing relations in the "society-nature" system. In this connection, the goal of the work is to reveal the social content, the patterns of the formation of ecological consciousness. Ecological awareness pakmatpivayuta as the highest level of the rapid development of a beautiful and well-preserved environment, the inner world, the reflection of the world and the person in the biologic, physical and chemical world. Also in the article the essence of the concept "ecological consciousness" is revealed from the point of view of sociological science. **Keywords:** Social ecology, social activity, ecological consciousness, globalization, social groups.

EKOLOJİK BİLİNÇ GELİŞİMİNİN SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

B.J. Tursınbaeva*

Giriş

Doğal kaynakların muazzam büyüklükteki rezervlerine ve toplumun sosyal aktivitesi ile ilgili bir takım önlemlerin yeterince yerine getirilmemesi, Kazakistanın ekolojik siyaseti kapsamında çevreyi koruma problemlerine yeterli ilgi göstermemesine neden oldu. Ancak son yıllarda durum değişmeye başladı. Çevre için mücadelenin gerekliliği, insan yaşam standardının artırılmasının yeni imkanları, ileri teknolojinin dünya gelişimine olan katkısı, ekonomik gelişimin çevre açısından optimal düzeye getirilme çabaları, uluslararası işbirliği mantığı gibi sebepler, “yeşil ekonomiyi” inşa etmeye yönelik ulusal kapasitenin güçlendirilmesinde etkili olmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı – Ulus Lideri N.A. Nazarbaev “Kazakistan-2050” Stratejisinde çevre durumunun zor dönemde olduğunu ifade ederek, “...çevre durumunun fenalığı bugün insan ölümünün % 20’ne neden olmaktadır [1, 15 s]. Çevreye kirlenlere karşı sağlam set çekilmelidir”, - demiştir. O nedenle bugünkü küreselleşme sürecinde çevre sorununun sağlıklı olarak çözülmesi, gelecek kuşağa çevreye duyarlı eğitim verilmesi ile onların ekolojik bilincinin gelişmesiyle ancak mümkün olacaktır. Çünkü, ekolojik bilinç, insanlığın doğa ile kesintisiz irtibatında olduğunu kavrayabilen, insan sağlığının yaşam ortamına bağlı olduğunu kabul eden toplumsal bilinç şeklidir.

V.İ. Vernardski kendi çalışmalarında “ekolojik bilinç insanın dünyaya, kendisine esere olan ilişkisidir” sonucuna varır [2, 19 s.]. E.V. Girusov ekolojik bilinci “doğal orta ile toplumun ilişkilerindeki problemlerin sosyal ve çevresel faktörlere dayalı verimli çözüme ifade eden görüşlerin, ilimlerin ve hislerin toplamıdır” demektedir [3].

Ekolojik bilinç yapısını araştıran bilim insanları, ondan ekolojik eğitimi, onun aşamalarını – yaşam ve bilimsel teori düzeyi olarak ayırmışlardır. Ekolojik eğitimin yaşam düzeyi dini düşünceleri ve gelenekleri, bilimsel teorik düzeyi ise kavramları, bilimsel çalışma vb. ifade eder.

Bu nedenle ekolojik bilinç sosyal ve doğal imkanlara denk bir şekilde toplum ve doğa ilişkilerindeki problemleri optimal şekilde çözmeye çalışan görüşler, teoriler ve hislerin toplamıdır. Ekolojik bilincin oluşturulması, çevresel kuralların insanın doğa ile olan ilişkisinin duygusal ve sezgisel kurala dönüştürerek, insanın bakış açısının ve düşüncesinin yeniden yapılandırılmasını tavsiye eder.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı – sosyal ekolojinin son yıllardaki küreselleşme süreci ile ilgili ekolojik bilinç ve kültür oluşumunun yönlerini sosyolojik bakış açısıyla irdelemek olacaktır.

Konunun Tarihsel Arka Planı.

* L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, Sosyoloji Doktora Öğrencisi, Nur-Sultan, Kazakistan

20. Yüzyılın başında “toplum-doğa” arasındaki ilişkiyi ilk olarak E.U. Burgess, R.E. Park, V.İ. Vernadski, P. Tier de Sharden, K.Z. Tsiolkovski benzeri bilim adamları ve sosyologlar kendi çalışmalarında ele almaya başladılar. “Ekolojik düşünce” hakkındaki araştırmalara ilklerden biri olarak N.A. Berdyayev değindi. Ekolojik düşünce meselelerini 1920’lerde L.Levi-Brul, 1950’li yıllarda ise L.N.Gumilev araştırdı. Doğanın topluma olan etkisini ise 1970’li yıllarda A.L. Çijevski, 1980-1990’lı yıllarda R. Atfield, L. White, P. Kaznacheyev, E.A. Spirin, V.A. Kuttyrev, N.N. Moiseyev gibi bilim insanları kendi çalışmalarında araştırmaya başlamışlardır.

Chicago sosyoloji okulunun temsilcileri R. Park ve E. Burgess kendi çalışmalarında sosyal ekolojinin temel kavramlarını ve ilkelerini ilk olarak tanımlamışlardır. R. Park E. Burgess’le birlikte yazdığı “Toplum Bilimlerine Giriş” (1921 yılı) adlı kitabında “insan ekolojisi”, “kültürel”, “sosyal disiplin” terimlerini ilk kez kullanmıştır. R. Park ile E. Burgess şehir kültürünü araştırarak, ortak biyolojik (evrim yasası, yaşam için mücadele) ve sosyal (sosyal gruplar, rekabet, toplum yasası ve denge) yasaları birleştirmeye çalıştılar [4, 3 s.].

R. Park’a göre “sosyal ekoloji süreci biyotik aşamadan başlayarak, rekabetin kültürlü aşamasına yönelir” [5]. R. Park insanların kolektif davranışını onların kendi kurdukları ortamla sıkı bağlayarak inceledi. Bu ortamı R. Park “biyotik ortam” (biyolojik değil) olarak adlandırdı. Biyotik ortamın biyolojik ortamdan farkı, kendine sosyal-psikolojik ve kültürel faktörleri biriktirmesindedir. İstisnalar belli bir mekanı (“bölge”) ele geçirerek, yerleşir. Ekonomik, siyasi, kültürel olmak üzere gerçek sosyal olgular, popülasyon ve ortamın kendi aralarındaki hareketin ekolojik temelinde gelişir.

R. Parkın düşüncesine göre insanlık türü halk, gelenek ve örf adetleri birleştiren kültür, teknolojik gelişmeler ve doğal rezervlerden oluşur. Sosyal iletişim ise 4 prensibe göre belirlenir: kolektivite, rekabet, beceriler ve asimilasyon [6].

1936 yılında R. Park “sosyal ekoloji” kavramını kendi çalışmalarında ilk kez kullanmıştır. O “sosyal ekolojiyi” öncelikle, biyotik balans ile sosyal dengenin sınırına vardığında gerçekleşen süreç, ikinci olarak karşılaştırmalı daimiliğin bir şeklinden ikinci şekline geçmesi sürecinin temelini araştırma prosesi olarak tanımlar. Bununla birlikte, sosyal-tarihsel süreci toplumun dengesini koruyan yaşam ortamı şeklinde açıklar: o devamlı olabilir veya yok olur (popülasyon, toplumun değişmesine neden olan yaşam ortamının değişmesine vesile olur). Bu şekilde, sosyal ekolojinin ortak problemi – denge ile kriz meselesi, dengenin bozulma nedenlerini incelemek sosyal ekoloji alanını araştıran bilim adamlarının görevidir.

Ekolojik Bilincin Sosyolojik Yönleri

“Ekolojik bilinç” kavramı ise bugünkü sosyoloji, sosyal ekoloji ve ekolojik psikoloji gibi ilimlerin bütün alanı için yeni bir kavramdır. Ekolojik bilinci araştırma, inceleme ihtiyacı 20. Yüzyılda, yani toplumda ekolojik problemlere, krizlere, en önemlisi küresel çevre felakete neden olan süreçlerin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ekolojik bilincin oluşmasına “insan-toplum-doğa” sistemine felsefik, ekolojik, psikolojik ve sosyolojik araştırmaların yapılması tesir etmiştir.

Bilim adamları onlarca yıl önce “ekolojik bilinç” kategorisini özel kavram olarak düşünerek, onun yapısını açıklamaya fazla odaklanmışlardır. Bugüne kadar bu kavram “eko-

lojik bilgelik”, “ekolojik düşünme”, “doğayı koruma düşüncesi” gibi kavramlarla karışık bir şekilde kullanılmıştır. Yapılan araştırmalarla türlü bilimsel çalışmalar bütün kavramları birleştirerek, “ekolojik bilinç” kavramını veya onun kısaltılmış şekli “ekobilinç” terimini literatüre kazandırmıştır.

Klasik sosyoloji, çevre ile doğayı “sınırı hiç yoktur” şeklinde tanımlar. 1980’li yıllarda N. Luman, “çevre, toplum için yaşam ortamı olacak bütün nesne bilimsel araştırma hedefleridir” [7, 128 s.]. Alman bilim adamı bu fikriyle sosyologların dikkatini ekolojik bilinç olgusuna çekebildi.

B.T. Lihaçev “Ekolojik bilincin yapısı ve onu yerleştirmenin pedagojik temelleri” adlı bilimsel makalesinde ekolojik bilinci doğada, toplumda ve şahıslarda oluşan normlar bilimi olarak tanımlar [8]. Bilim adamının görüşüne göre, ekolojik bilinç, akılda oluşarak, ekolojik eğitim ve tecrübe temelinde gelişerek, ekolojik bilincin toplumsal biçimlerine, ekolojik felsefe, ekolojik ideoloji, ekolojik kültür ve şahısların yaşam sureti ile yenilenir. Ekolojik bilincin değeri arttıkça şahısların ekolojik kültürü de artar.

Akademisyen B.T. Lihaçev ekolojik bilinci oluşturmanın aşağıdaki temel yönlerini belirtti [8]:

- Bilimsel bilgi,
- Doğadan yararlanma ve doğayı koruma,
- Eğitim.

Ekolojik eğitimin bu yönleri bilim adamına göre, ekolojik bilincin tüm istikametini kapsar, o doğal ortama eylemsel tecrübe, duygusal bağlantıya dayanır. Bu şahısların ekolojik kültür oluşumunda duygusal hislerin, söz ile icraatın, güven ile fiilin arasındaki tehlikeli uzaklıktan korur.

Sosyolog bilim adamların ilgilendikleri ekolojik bilincin mikro sosyoloji araştırmalarında ayrıca irdelemek, ve de toplumun türlü grupların ekobilincini inceleme sürecinde de istifade eder. Ancak, sosyoloji ilminin araştırma konusu özel bireysel veya sadece toplumun ekolojik bilinci değil tüm şehir ahalinin ekolojik bilincidir. Çünkü şehir ahali toplumun büyük gruplarını oluşturan temsilcilerdir ve onlarla iletişim şehirdeki ekolojik durumu oluşturur. Sosyologlar tarafından sunulan çalışma sonuçları ve fikirlere değinirsek:

- Chicago sosyoloji okulunun temsilcileri (E.U. Burgess, R.E. Park), şehir ahali kendi yaşamlarını şehrin belirli “doğal yapısına” temellendirir. Bu şekilde uyum sağlamanın neticesinde çevre ve doğa ile, mekansal kurumlarla, şehir sınırlarındaki idari-siyasi ve sosyo-kültürel altyapılarla iletişim oluşarak, “doğal alanlar” ortaya çıkmaya başlar [4, 27 s.].

- “Ekolojik irtibat” kavramı (N. Luman). Toplum – açık sistemdir. Ekolojik meseleler onun dengesini bozacak birincil faktörlerdir. Ancak toplumun kendi içinde dengeyi koruyan ve yapının dış faktörlerinin işlevini düzenleyen etmenler vardır [7, 128 s.]. Bu etmenlerin içindeki en önemlisi ve bölünmez parçası ekolojik bilinç sayılan toplumsal bilinçtir.

- Ekolojik bilinç fikrinin post-materyalist değer olarak tanımlanması (R. Ingelhart). Post-materyalist değerlerin gelişim temeli maddi durumla ilgilidir. Çevreyi koruma konusunun önemi toplumdaki post-materyalist değerlerin süratle gelişmesi ile oluşur. Çevreyi korumaya yönelik meselelerin tamamını çözmeye başlamak ve ekolojik bilinci oluşturmayı geliştirme sürekli maddi durumla ilgilidir [8].

- “Risk toplum” kavramı (U. Bek). Sosyolojik ve ekolojik gelişme bir-birleriyle sı-

kı bağlantılıdır. Maddi ihtiyaçların üretilmesi “ekolojik risk” almayı gerektirir [9]. Ekolojik bilinç ekolojik ve sosyolojik mizacın önkoşuluyla mümkündür.

• Toplum ve doğanın uygun ve denge teması hakkındaki fikir (A.N. Koçergin). Söz konusu temas biyosferin en iyi kalıbını koruyarak, noosferi (insan zihninin yarattığı her şey) oluşturmak ekolojik bilinci geliştirmeyle ancak mümkün olabilmektedir.

N.V. Maslova’ya göre, ekolojik düşünceye değer vermemek ve ekolojik olmayan ilme dayanan durumlarda her bir genç kuşak kendi hareketlerinin biyo yeterlilik aygıtı ile amacını bilmeden ekolojiyi yenilemeye çalışırlar. Sadece ekolojik düşünce ile bilinçli seçim, ekolojik hayatın yararına uygun davranışı belirler. “Ben” konseptinin yerleşmesi, “ben doğadayım” anlayışının ve doğaya olan sevginin olması, insanın doğadaki kendi yerini bilmesi, tüketici ve yırtıcı, “ben doğa hükümdarıyım” konseptine göre doğa ile beraber olmayı gerektirir.

“Bugünkü bilimin anlamı olan gelecek nesilin hakiki ekolojik düşüncesi ile bilincini oluşturmak önemlidir” diyen N.V. Maslovanın düşüncesine katılmamak mümkün değildir.

Sonuç

Ekolojik bilinci oluşturmada kültürü arttırmanın temel dayanağı ekolojik eğitimin verilmesidir. Bununla birlikte, ekolojik bilincin yerleşmesinde sosyal kurumların katkısı büyüktür. Siyasetin, hukukun, ideolojinin, sanat değerleri ile normları “toplum-insan” sisteminde kendi özel işaretini bırakır ve ekolojik bilincin kurumsal yönünü oluşturur. Ekolojik bilincin gelişme düzeyi toplum gelişmesinin gösteren önemli göstergedir. Ekolojik bilincin oluşturulmasında sosyal kurumların birlikte yaptıkları icraatları bugünkü zamanın ekolojik durgunluğu aşmanın önemli etmenidir, “insan-toplum-doğa” sistemindeki irtibatı uygun hale getiren teçhizattır.

Ekolojik eğitim sürecinin temelinde bulunan ve bu sisteme ekolojik yönelim sunan bilimsel algıyı yeşillendirmek bugünün toplumsal ihtiyaçların biri sayılmaktadır. Böyle sosyal ihtiyaçları gerçekleştirmek aşağıdaki işlemleri tahmin eder:

1. Bilimin ekolojik-dünya görüşünü güçlendirmek
2. Okula öncesi, ilk okul, orta, lise ve yüksek öğrenim kurumlarında verilen eğitimi yeşillendirmek
3. Sosyal tecrübe ile ekoloji alanı uzmanlarını yetiştirmek.

Sonuç olarak, şahsın ekolojik eğitiminin önemli kriteri “insan-toplum-doğa” sisteminin özellikleri alanında eğitimle birlikte yerleşen gelenek, görenek, kurumsal tecrübesinin, doğayı koruma çalışmalarına katılması gerekmektedir.

Kaynakça

- 1 **Nazarbayev, N.A.** (2005). "Kazakistan-2030", *Jeti Jargı*, Almatı. s. 13.
- 2 **Vernadski, V.İ.** (1998). *Filosofskie musli naturalista*, M:Nauka. s. 19.
- 3 **Girusov, E.V.** (1989). "Prirodnie osnovı ekologiçeskoı kulturi", *Ekologiya, kultura, obrazovanye*: Mater. Moskova, ss.11-18.
- 4 **Park R.E., Burgess E.W.**, *Introduction to the Science of Sociology*, Chicago, 1991. p. 1-30.
- 5 **Park, R.** (2002). "Gorod kak socialnaya laboratoriya", Çev. S. Bankovskaya, *Sotsiologiçeskoie obrozovanie*, ss. 3-12.

- 6 **Park, R.** (2011). *Íbrannie oçerki: Çb. Pervodov, "Teorya i istoria sotsiologii"*. Moskova.
- 7 **Luhmann, N.**, *Okologische Kommunikation: Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdungen einstellen?* / N. Luhmann. Opladen, 1990, 128 p.
- 8 **Stegni, A.G.** (1999). "Terminologiya Ekologičeskoj problematiki". *Kritičeski analiz, SOTSÍC*, No:10, ss.128-134.
- 9 Mehanizmy naučnogo i sotsiokulturnogo bzaimodeistviya, (Fenomen Ekosoznanya). (2006), Sotsialne transformatsii. Smolensk, s. 240.